

SPAREBANKEN SØR

PILAR 3

Oppdatert pr. 31.12.2009

INNHold

1.	INNLEDNING	2
2.	KAPITALDEKNINGSREGELVERKET - BASEL II.....	2
3.	KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING	3
3.1	Oversikt over konsernet	3
3.1.1	Selskaper som er fullt konsolidert - oppkjøpsmetoden (datterselskaper)	3
3.2	Forskjeller mellom regnskapsmessig konsolidering og konsolidering etter kapitaldekningsbestemmelsene	3
3.3	Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper.....	3
4.	ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV	3
4.1	Morbank og konsern	3
4.1.1	Ansvarlig kapital.....	3
4.1.2	Kapitalkrav	4
4.2	Datterselskaper underlagt regelverket om kapitaldekning	4
4.2.1	Ansvarlig kapital.....	4
5.	STYRING OG KONTROLL AV RISIKO.....	5
5.1	Generelt om styring og kontroll av risiko	5
5.2	Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov (ICAAP)	6
6.	KREDITTRISIKO	7
6.1	Styring og kontroll av kredittrisiko	7
6.2	Samlet engasjementsbeløp fordelt på type engasjement	8
6.3	Samlet engasjementsbeløp fordelt pr geografisk område	8
6.4	Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje.....	9
6.5	Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid.....	9
6.6	Mislighold og verdifall.....	9
6.7	Bruk av sikkerheter	11
7.	MOTPARTSRISIKO.....	12
7.1	Styring og kontroll av motpartsrisiko	12
7.2	Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier	12
8.	MARKEDSRISIKO	12
8.1	Styring og kontroll av markedsrisiko.....	12
8.2	Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen	13
8.3	Renterisiko	13
9.	STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO.....	13
10.	STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER.....	14

1. INNLEDNING

Kapitaldekningsregelverket stiller blant annet krav om offentliggjøring av informasjon om risikostyring, risikoeksponering og soliditetsforhold. Dette dokumentet oppfylder Sparebanken Sør sin informasjonsplikt etter dette regelverket.

Dette dokumentet oppdateres årlig og publiseres samtidig med bankens årsrapport. Oppdatert informasjon om kapitalkrav og ansvarlig kapital oppdateres kvartalsvis og offentliggjøres i form av note til bankens kvartalsregnskap.

Alle beløp i dokumentet er angitt i Mill. NOK, med mindre noe annet er spesifisert.

2. KAPITALDEKNINGSREGELVERKET - BASEL II

Det gjeldende kapitaldekningsregelverket trådte i kraft 1. januar 2007, med en overgangsordning som gjorde det mulig for den enkelte bank å utsette implementeringen av dette regelverket til 1. januar 2008. Sparebanken Sør har gjort bruk av overgangsordningen og beregnet og rapporterte derfor kapitaldekning etter de såkalte Basel II-reglene fra og med 2008.

Kapitaldekningsregelverkets bestemmelser fremgår av Finansieringsvirksomhetsloven §§2-9, 2-9a, 2-9b, 2-9c og 2-9d, samt Kapitalkravsforskriften, Beregningsforskriften og Konsolideringsforskriften.

Basel II-reglene består av tre pilarer. Pilar 1 omfatter det regulatoriske minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Den enkelte bank gis anledning til å velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget. Noen av metodene forutsetter forhåndsgodkjennelse fra Kredittilsynet. Sparebanken Sør benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Kredittrisiko:	Standardmetoden
Markedsrisiko:	Standardmetoden
Operasjonell risiko:	Basismetoden

Lovens minimumskrav til kapital tilsvarer 8% av samlet beregningsgrunnlag. Samlet ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggskapital. Beregningsgrunnlag, kapitalkrav og ansvarlig kapital er beskrevet og spesifisert i dokumentets kapittel 3.

Pilar 2 av regelverket omfatter kravene til bankenes egen prosess for vurdering av risiko og nødvendig kapital. Sparebanken Sørs prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i dokumentets kapittel 5.2. I tillegg gir pilar 2 retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon. Som nevnt innledningsvis oppfylder dette dokumentet bankens plikt til offentliggjøring av informasjon etter denne delen av kapitaldekningsregelverket.

3. KONSERNFORHOLD OG KONSOLIDERING

3.1 Oversikt over konsernet

Konsernet Sparebanken Sør består, i tillegg til morselskapet Sparebanken Sør av følgende selskaper:

3.1.1 Selskaper som er fullt konsolidert - oppkjøpsmetoden (datterselskaper)

1.000 kr

Navn	Antall aksjer	Bokført verdi	Eierandel	Andel av stemmerett	Forretningskontor	Type virksomhet
ABCenter Holding AS	8615	25114	100	100	Kristiansand	Eiendomsmegling
AS Eiendomsvekst	30	2935	100	100	Arendal	Eiendom
Bankbygg AS	51	191	51	51	Bygland	Eiendom
Markensgt. Invest AS	800	19208	80	80	Arendal	Eiendom
Prosjektutvikling AS	100	3923	100	100	Arendal	Eiendom
Rettighetskompaniet AS	500	11266	100	100	Arendal	Forvalter navnrettigheter
Sør Boligkreditt AS	200000	200000	100	100	Arendal	Boligkredittforetak

3.2 Forskjeller mellom regnskapsmessig konsolidering og konsolidering etter kapitaldekningsbestemmelsene

Samtlige selskaper er konsolidert regnskapsmessig.

Kun Sør Boligkreditt (eierandel 100%) er konsolidert etter kapitaldekningsbestemmelsene.

3.3 Begrensninger på overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom konsernselskaper

Det er ingen avtalemessige, privatrettslige eller andre faktiske begrensninger på overføring av kapital mellom selskapene.

For øvrig reguleres adgangen til overføring av kapital eller tilbakebetaling av gjeld mellom selskapene i konsernet av den til enhver tid gjeldende lovgivning for bransjen.

4. ANSVARLIG KAPITAL OG KAPITALKRAV

4.1 Morbank og konsern

4.1.1 Ansvarlig kapital

Konsernet har følgende typer kjernekapital:

Morbank	Type	Konsern
2423	Sparebankens fond	2423
400	Fondsobligasjoner	400
	Annen egenkapital	15
2823	Sum	2838

I tillegg foreligger følgende typer tilleggskapital:

Tidsbegrenset ansvarlig lånekapital

Opptatt dato	Valuta	Beløp i valuta	Bokført i NOK	Rentevilkår	Forfall
20.9.2006	NOK	300	300	NIBOR+0,42	21.3.2012

Morbankens og konsernets ansvarlig kapital består av følgende poster:

Morbank		Konsern
2423	Sparebankens fond	2423
400	Fondsobligasjoner	400
	Annen egenkapital	15
-95	Andre fradrag i kjernekapitalen:	-97
51	Tillegg i kjernekapitalen:	51
2779	Sum kjernekapital	2792
300	Tidsbegr. ansv. lånekapital	300
23	45 % av nto. urealiserte gev.	23
323	Sum tilleggskapital	323
3102	Sum ansvarlig kapital	3115
16,7%	Kapitaldekning	15,8

4.1.2 Kapitalkrav

Morbank			Konsern	
Beregnings- grunnlag	Kapital- krav		Beregnings- grunnlag	Kapital- krav
42	3	Lokale og regionale myndigheter	42	3
793	64	Institusjoner	539	43
4835	387	Foretak	4838	387
3198	256	Massemarkedsengasjement	3197	256
6827	546	Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom	8837	707
317	25	Forfalte engasjement	320	25
414	33	Obligasjoner med fortrinnsrett	7	1
12	1	Andeler i verdipapirfond	13	1
524	42	Øvrige engasjement	341	27
16962	1357	Sum kreditt- og motparts-risiko	18134	1450
460	36	Posisjonsrisiko i handelsporteføljen	460	37
86	7	Valutarisiko	86	7
1170	94	Operasjonell risiko	1208	96
138	11	Fradrag i kapitalkravet	142	11
18540	1483	Samlet kapitalkrav	19746	1579

4.2 Datterselskaper underlagt regelverket om kapitaldekning

4.2.1 Ansvarlig kapital

Sør Boligkreditt AS har følgende typer kjernekapital:

Type	Beløp	Beskrivelse
Sør Boligkreditt AS	200	Aksjekapital

5. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO

5.1 Generelt om styring og kontroll av risiko

Risikostyringen skal støtte opp under konsernets strategiske mål og utvikling. Styret har som målsetting at konsernet i et langsiktig perspektiv skal være godt kapitalisert – slik at man har et godt fundament for utvikling og vekst i høykonjunkturer og samtidig har robusthet for å kunne møte lavkonjunkturer. Kapitalstyringen skal sikre at Sparebanken Sør har en god kapitaldekning og en konkurransedyktig avkastning i forhold til risikoprofil.

Styret har fastsatt styringsmål for bankens samlede risikonivå, og konkrete styringsmål for risiko innenfor det enkelte risikoområdene. Det er etablert systemer for oppfølging og kontroll av risiko. Konsernets overordnede risikoeksponering og risikoutvikling følges opp gjennom kvartalsvis rapportering til konsernledelse og styre.

Organisering:

Styret har det overordnede ansvar for konsernets strategiske plan samt for risiko- og kapitalstyring. Styret fastsetter mål for kapitaldekning, risikoprofil, anvendelse av kapital og avkastningskrav. Videre fastsetter styret retningslinjer for risikostyring og styringsmål. Styret har ansvaret for ICAAP- prosessen, som også er en integrert del av konsernets samlede risikostyring.

Adm. direktør har det operative ansvaret for bankens samlede risikostyring. Administrerende direktør er ansvarlig for at banken har gode og effektive systemer for risikomåling, risikostyring og risikoovervåking.

Internrevisjonen har ansvar for, på vegne av styret, å overvåke bankens samlede risikostyring og vurdere om bankens rammeverk, systemer, modeller og rutiner knyttet til risikostyring gir et riktig bilde av bankens risiko- og kapital situasjon. Internrevisjonen skal også etterprøve at rutiner og retningslinjer etterleves.

Avdeling for Risikostyring er direkte underlagt adm. direktør og ivaretar på overordnet nivå sentrale funksjoner av bankens risikostyring. Dette omfatter bl.a. overvåking, måling, analyse, rapportering og kontroll av bankens samlede risiko- og kapitalstyring. Risikostyring har ansvar for bankens rammeverk, systemer, prosesser, modeller og rutiner for risikostyring og for videreutvikling av effektive risikostyringssystemer for alle risikoområdene.

Forretningsområdene har ansvaret for den daglige risikostyringen innenfor eget forretningsområde. Forretningsområdene har ansvar for at risikostyringen og risikoeksponeringen ligger innenfor de rammer, mål og retningslinjer som er fastsatt av styret, og at kredittgivning og kredittoppfølger følger de prosesser, retningslinjer og rutiner som er fastsatt av banken. Alle medarbeidere og ledere har ansvar for å påse at bankens risiko på enkeltsaker ligger innenfor egen fullmakt, bankens risikostrategi og policy. Alle store næringslivsengasjementer behandles av en sentral kredittkomité.

Kredittstøtte er en støttefunksjon for forretningsområdene og har ansvar for utarbeidelse og vedlikehold av kredittpolicy, kredittåndbøker og rutiner. Avdelingen har også ansvar for å kvalitetssikre at beslutningsgrunnlaget i forbindelse med kredittgivningen er i tråd med bankens kredittbehandlingsrutiner. Videre er avdelingen sentral i forbindelse med juridisk rådgivning samt oppfølging av misligholdte og tapsutsatte engasjementer.

Mer detaljert informasjon om styring og kontroll av den enkelte type risiko er angitt i de påfølgende kapitler.

5.2   **Prosess for vurdering av risikoeksponering og kapitalbehov (ICAAP)**

Formålet med ICAAP prosessen er å gi styret et grunnlag for å vurdere størrelse og sammensetning av ansvarlig kapital, sett i forhold til bankens risiko og risikoprofil. Stresstester/scenarioanalyse basert på en ekstraordinær men sannsynlig nedgangskonjunktur, vil sammen med andre vurderinger danne grunnlag for hvilken kapitalbuffer banken bør ha.

Et annet viktig aspekt med ICAAP prosessen er å vurdere risiko- og kapitalstyringen i banken, overordna styringsparametre og styringsmål for risiko, samt kvaliteten på bankens kvalitative rutiner. ICAAP er en sentral del av bankens kapital- og risikostyring, og skal gi oversikt over de metoder, rutiner og kontroller banken benytter seg av. ICAAP vil dessuten være et sentralt bidrag i bankens forretnings- og strategiutviklingsprosesser.

Analysen er gjennomført for Sparebanken Sør konsern og alle datterselskapene inngår som en del av prosessen.

Ansvar og involvering:

Styret har ansvar for ICAAP prosessen i banken, og har i flere styremøter vært involvert på ulike områder.

Kvalitetskontroll, gjennomføring og godkjenning:

Det er styrets ansvar å beslutte og å ta stilling til bankens kapitalplan, risikotoleranse og kapitalbehov. Styret har også satt retningslinjer for organisering av arbeidet med risiko. Bankens risikotaking, samt styring og kontroll av risiko utføres i henhold til styrets instruksjer.

ICAAP har gjennom hele prosessen blitt kontinuerlig behandlet og kvalitetssikret i bankens konsernledelse og styre.

Risikotyper

Tabellen under viser hvilke risikotyper som inngår i bankens ICAAP. For Pilar 1 benytter vi regulatoriske metoder for beregning av kapitalbehov. For de øvrige risikoer har vi benyttet en kombinasjon av kvalitativ- og kvantitativ analyse, samt statistiske modeller for å beregne kapitalbehov.

Risikotype	Risikokategorier	Beregningsmetode
Kredittrisiko	Motpartsrisiko	Standardmetoden
	Risiko utover Standard	Totalrisikomodell
	Konsentrasjonsrisiko	Geografi - Egne vurderinger/beregninger Bransje – Banco De Espania Store engasjement – Banco De Espania
Markedsrisiko	Restrisiko	Egne vurderinger/beregninger
	Aksjer, renter og valuta	Standardmetoden
Operasjonell risiko	Risiko utover Standard	Egne vurderinger/beregninger
	Ekstern, personell, rutiner mv	Basismetoden
Likviditetsrisiko	Risiko utover Basis	Egne vurderinger/beregninger
Forretningsrisiko	Finansieringskostnad	Egne vurderinger/beregninger
Strategisk risiko	Uventa svikt i inntekt/kostnad	Modell basert på value at risk
Renommérisiko	Manglende/feil satsninger	Egne vurderinger/beregninger
Eierrisiko	Dekkes av forretningsrisiko	Egne vurderinger/beregninger
Annen risiko	Aksjer	Egne vurderinger/beregninger
	Eiendommer	Egne vurderinger/beregninger

Integrering av ICAAP i bankens styring og kontroll:

Styret er i prosess med å integrere risiko- og kapitalmålinger som en integrert del av strategiske- og forretningsmessige utvikling og planer. Dette innebærer blant annet at ICAAP vil være et viktig beslutningsunderlag knyttet til bla:

- Strategisk- og forretningsmessig utvikling av banken
- Budsjettprosessen
- Risikovurderinger knyttet til marked og produkter
- Overordnet risiko og kapitalplanlegging

Banken vil videreføre arbeid med kompetanseheving og utvikling av modeller og avanserte metoder for risikostyring. Dette har også sammenheng med ambisjoner om på sikt å bli godkjent som IRB bank.

6. KREDITTRISIKO

6.1 Styring og kontroll av kredittrisiko

Definisjon

Kredittrisiko defineres som faren for tap som følge av at kunder eller motparter ikke kan overholde sine forpliktelser.

Kredittrisiko

Det er et bærende prinsipp i banken at ledere og ansatte i den utøvende bankvirksomheten skal styre og måle den risiko som banken utsettes for gjennom den løpende drift og rapportere denne i henhold til vedtatte prosedyrer. Det skal innenfor de ulike risikoområdene ikke være organisasjonsmessig sammenheng mellom de ansatte som utøver operativt arbeid og de som har ansvaret for overvåking og rapportering av økonomiske nøkkeltall og styringsmål.

Kredittrisikoen styres gjennom konsernets kredittstrategi, kredittpolicy, kredittrutiner, kredittprosesser og bevilgningsfullmakter. Disse trekker opp de overordnede retningslinjer for bankens kredittgivning. Kredittstrategien fastsettes minimum årlig av styret og inneholder kredittpolitiske retningslinjer, samt styringsmål for risikoprofil og risikokonsentrasjoner i konsernet.

Det er satt styringsmål til bla forventet tap, konsentrasjonsrisiko, bransje, marked og geografi, samt rammer for store kunder og enkeltkunder. Styringsmål for risiko overvåkes og rapporteres jevnlig til styret. Sparebanken Sør har utviklet, og bruker aktivt, modeller for risikoklassifisering i kredittprosesser og i porteføljestyling av person- og bedriftsmarkedet.

Styret er ansvarlig for konsernets kredittgivning og har delegert fullmaktsrammer til administrerende direktør, som innenfor sine fullmakter har videredelegert. Fullmaktene er knyttet opp til kompetanse, marked, engasjementstørrelse og risiko.

Kreditthandlingsrutinene, kredittpolicy og risikoklassifiseringsmodellene setter krav til hvilke kredittprosesser og hvilke risikovurderinger som skal utføres i forbindelse med innvilging og oppfølging av person- og bedriftsmarkedsengasjementer.

Kapitalberegning for kredittrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens kredittrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden. Restrisiko er vurdert som egen risiko.

Konsentrasjonsrisiko

Geografi

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av utlån i geografiske områder eller til hjørnesteinsbedrifter. Styringsmål blir rapportert til styret og konsernledelsen i kvartalsvis risikoreport.

Bransje

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av utlån i enkelte bransjer. Styringsmål blir rapportert styre og konsernledelse i kvartalsvis risikoreport.

Store engasjement

Kredittrisiko i form av risiko for tap pga stor konsentrasjon av store engasjementer. Styringsmål blir rapportert styre og konsernledelse i kvartalsvis risikoreport.

Restrisiko

Risiko for tap pga at sikkerhetene faller i verdi eller at det er feil registrerte panteverdier. Det er ingen spesielle styringsmål for restrisiko.

For alle lånesøknader blir det foretatt verdivurderinger av pantobjekter og kundens belåningsgrad (PM)/sikkerhetsdekning (BM). Bankens retningslinjer tilsier at det er realisasjonsverdier som skal legges til grunn for verdivurderingen.

6.2 Samlet engasjementsbeløp fordelt på type engasjement

Bankens samlede engasjementsbeløp etter fradrag for nedskrivninger utgjør:

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Beløp pr 31.12.09	29440	3085	817	33342
Gjennomsnittlig beløp for 2009	28980	2952	782	33714

6.3 Samlet engasjementsbeløp fordelt pr geografisk område

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Telemark	3826	401	62	4289
Aust-Agder	11847	1241	333	13421
Vest-Agder	10362	1086	364	11812
Øvrig	3405	357	58	3820
Sum	29440	3085	817	33342

6.4 Samlet engasjementsbeløp fordelt pr bransje

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Primær næring	381	56	3	440
Industri	794	241	400	1435
Bygg og anlegg	1638	256	175	2069
Transport	324	31	32	387
Varehandel	911	294	76	1281
Hotell og restaurant	270	18	11	299
Eiendom	4928	402	57	5387
Forr. messig tjenesteyting	604	58	46	708
Offentlig sektor	36	371		407
Personmarked	19104	1327	16	20447
Andre bransjer	450	31	1	482
Sum kunder	29440	3085	817	33342
Kredittinstitusjoner	159			159
Sum	29599	3085	817	33501

6.5 Samlet engasjementsbeløp fordelt etter gjenstående løpetid

	Utlån og trukne kreditter	Ubenyttede bevilgninger	Garantier	Sum
Under 1 måned	6496			6496
1 – 3 måneder	199			199
3 – 12 måneder	894			894
1 – 5 år	4680	2169		6849
Over 5 år	17171	916		18087
Uten restløpetid			817	817
Sum	29440	3085	817	33342

6.6 Mislighold og verdifall

Engasjementsbeløp for engasjement med nedskrivning eller mislighold

	Utlån	Garantier	Sum
Brutto tapsutsatte engasjementer	131		131
Nedskrivninger	40		40
Netto engasjement med nedskrivning	91		91
Brutto misligholdte engasjement	238		238
Nedskrivninger	73		73
Netto misligholdte engasjement	165		165

Nedskrevne og misligholdte engasjement fordelt pr bransje

	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Sum nedskrivning tapsutsatte og misligholdte	Årets resultatførte nedskrivninger og verdiendringer
Primær næring	4	7	1	1
Industri	7	34	6	10
Bygg og anlegg	46	24	18	22
Transport	1	4	2	
Varehandel	7	6	36	9
Hotell og restaurant	24	6	4	-1
Eiendom	21	42	16	14
Forretningsmessig tjenesteyting	3	18	5	24
Offentlig sektor				
Personmarked	18	92	25	5
Andre bransjer		5		2
Sum kunder	131	238	113	86
Kredittinstitusjoner				
Sum	131	238	113	86

Nedskrevne og misligholdte engasjement fordelt pr geografisk område

	Tapsutsatte engasjementer	Misligholdte engasjementer	Sum nedskrivning tapsutsatte og misligholdte engasjementer
Aust Agder	75	117	74
Vest-Agder	21	88	22
Telemark	35	33	17
Sum	131	238	113

Utvikling i samlede utlån og garantier med nedskrivning

	Utlån	Garantier	Sum 2009
Inngående balanse pr 1.1.2009	223		223
Netto endring	44		44
Pr 31.12.2009	267		267

	Individuelle nedskrivninger	Gruppe-nedskrivninger	Sum 2009
Inngående balanse pr 1.1.2009	88		88
Konstaterte tap på utlån, garantier, mv der det tidligere er foretatt nedskrivninger	25		25
Tilbakeføring av tidligere års nedskrivninger	10		10
Økning i nedskrivninger på engasjement	60		60
Endring i individuell nedskrivning av periodiserte renter og amortisering			
Pr 31.12.2009	113		113

Årets nedskrivninger og gjenvinning på tidligere års nedskrivninger

	Utlån	Garantier	Sum
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	25		25
Periodens endring i gruppenedskrivninger	23		23
Periodens konstaterte tap som det tidligere år er foretatt individuell nedskrivning for	25		25
Periodens konstaterte tap som det tidligere år ikke er foretatt individuell nedskrivning for	37		37
Periodens inngang på tidligere års konstaterte tap	1		1
Periodens tapskostnad	109		109

6.7 Bruk av sikkerheter

Ved fastsettelse av vektingen av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- pant i fast eiendom (bolig, fritidseiendom)
- bankinnskudd
- VPS

Hovedprinsippet for verddivurdering av sikkerheter er realisasjonsverdien, slik vi forventer at den skal være på et evt. realisasjonstidspunkt. Verddivurderingsprinsippene er nøye beskrevet i bankens kredithåndbok. Pant i fast eiendom i privatmarkedet skal verddivurderes ved ny sak eller minimum hvert tredje år.

Videre er følgende typer av garantister benyttet i forbindelse med beregningen av kapitalkravet:

- garantier fra stat, fylkeskommune og kommune

Den norske stat har AAA-rating. Kommuner og fylkeskommuner kan ikke gå konkurs, jfr. Kommuneloven. Ut fra dette vurderes garantier fra disse som gode for pålydende.

Samlet engasjementsbeløp for engasjementskategorier.

	Samlet engasjement
Stater og sentralbanker	407
Lokale og regionale myndigheter	479
Institusjoner	4417
Foretak	5563
Massemarkedsengasjement	5010
Pantesikkerhet i bolig- og fritidseiendom og næringseiendom	17642
Forfalte engasjement	392
Andeler i verdipapirfond	13
Obligasjoner med fortrinnsrett	4136
Øvrige engasjement	609
Sum	38668

Rutiner og retningslinjer for motregning av eksponeringer på eller utenfor balansen
Sparebanken Sør foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Rutiner og retningslinjer for verdivurdering av sikkerheter

Banken har i kreditthåndboken for både bedriftsmarked og privatmarked maler for verdivurdering av pantobjekter. Som utgangspunkt brukes normal salgsverdi, bokført verdi eller annet relevant uttrykk for omsetningsverdi. Verdien på objektene blir deretter redusert med en standard faktor, som varierer med type pantobjekt. Denne reduserte verdien vil da være normal realisasjonsverdi.

7. MOTPARTSRISIKO

7.1 Styring og kontroll av motpartsrisiko

Banken kan inngå rentederivatavtaler, opsjonsavtaler knyttet til valutakurser, aksjekurser og kredittderivater for å styre risiko. Motparter skal kun være velrenommerte selskaper med god rating.

7.2 Derivater - engasjementsbeløp og virkelige verdier

	Engasjements- beløp
Derivater i bankporteføljen	256

8. MARKEDSRISIKO

8.1 Styring og kontroll av markedsrisiko

Definisjon

Markedsrisiko defineres som risiko for tap på grunn av ugunstige endringer i markedspriser på renter, valutakurser og verdipapirmarkeder.

Bankens markedsrisiko er knyttet til risiko for tap på aksjer, renter og valuta, samt kreditt knyttet til dette.

Styring og kontroll av markedsrisiko

Styringen av markedsrisiko skjer gjennom detaljerte styringsmål fastsatt av styret for blant annet investeringer i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente og valutamarkedet. Oppfølging skjer gjennom løpende rapportering av porteføljer og styringsmål til konsernledelse og styre.

Det vesentligste av bankens renterisiko er knyttet til bankens portefølje av rentebærende verdipapirer, fastrentelån og fastrenteinnskudd.

Banken blir påvirket av svingninger i valutamarkedet. Den viktigste balanseposten er valutilån til kunder som blir sikret med terminforretninger eller innlån i samme valuta.

Kapitalberegning for markedsrisiko er foretatt etter standardmetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens markedsrisiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

Bankens samlede aksjeinvesteringer utgjør 336 mill. kr, hvorav handelsporteføljen utgjør 140 mill. kr. Styret har fastsatt en maksimal ramme for handelsporteføljen på ca. 150 mill. kr.

8.2 Egenkapitalposisjoner utenfor handelsporteføljen

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Strategiske investeringer	196	196
Sum	196	196

	Bokført verdi	Virkelig verdi
Unoterte egenkapitalinstrumenter i diversifiserte porteføljer	196	196
Sum	196	196

Samlede realiserte gevinster og tap i 2009	2
Samlede urealiserte gevinster og tap pr 31.12.2009	51
Herav inkludert i kjernekapitalen pr 31.12.2009	2
Herav inkludert i tilleggskapitalen pr 31.12.2009	23

8.3 Renterisiko

Renterisiko måles både på og utenfor balansen. Metoden som brukes er parallellskift. Banken har valgt parallelle skift siden bankens renteeksponering stort sett er kortsiktig. Renterisikoen måles månedlig.

Bankens totale renterisiko pr 31.12.2009 er som følger:

Inntekt	Endring i verdi
0,3	+ - 1 p.p.

9. STYRING OG KONTROLL AV OPERASJONELL RISIKO

Definisjon

Operasjonell risiko defineres som risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser, rutiner eller systemer, menneskelige feil, kriminalitet eller eksterne hendelser.

Med risikostyring og internkontroll forstås prosessen for å identifisere, analysere, håndtere og følge opp risikoene slik at samlet risikoeksponering er i samsvar med bankens strategi, risikoprofil, og sikre at gjeldende lover og forskrifter, samt interne rutiner og retningslinjer etterleves.

Helhetlig risikostyring er en prosess, gjennomført av styret, ledelse og ansatte, anvendt i fastsettelse av strategi og på tvers av virksomhetene og for å håndtere risiko slik at den er i samsvar med virksomhetens risikoappetitt, for å gi rimelig grad av sikkerhet for virksomhetens måloppnåelse, (definisjon COSO).

Særlig er denne risiko knyttet til svikt i bankens IKT-systemer, menneskelig svikt eller svikt i rutiner og systemer. Det foretas en løpende gjennomgang av internkontrollen på disse.

Styring og kontroll av operasjonell risiko

Styring av operasjonell risiko skjer gjennom kompetanseutvikling, gode rutiner, god intern kontroll og kvalitetssikring. 1. januar 2010 ble det implementert et system for registrering av hendelser og tap for operasjonell risiko.

Det blir hvert år foretatt en overordnet risikoanalyse innenfor de ulike risikoområdene, samt en lederbekreftelse.

Det arbeides kontinuerlig med forebyggende tiltak og utvikling av nye styrings- og rapporteringssystemer.

Kapitalberegning for operasjonell risiko er foretatt etter basismetoden slik denne er beskrevet i Kapitalkravsforskriften. I tillegg har banken vurdert om det er andre forhold ved bankens operasjonelle risiko som tilsier at det bør avsettes kapital for risikoer som ikke avdekkes av standardmetoden.

10. STYRING OG KONTROLL AV ØVRIGE RISIKOER

Likviditetsrisiko

Definisjon

Likviditetsrisiko defineres som risiko for at konsernet ikke er i stand til å innfri sine forpliktelser, eller ikke er i stand til å finansiere sine eiendeler.

Styring og kontroll

Innskudd fra kunder er bankens viktigste og mest stabile finansieringskilde. Styret legger vekt på at forholdet mellom innskudd fra kunder og utlån skal være tilfredsstillende.

For å redusere likviditetsrisikoen er banken bevisst på å spre innlånene i kapitalmarkedet på ulike løpetider, markeder, innlånskilder og instrumenter.

Banken har, i forbindelse med beregning av kapitalbehov, definert likviditetsrisikoen som økte refinansieringskostnader. For beregning av kostnad for likviditet har vi benyttet erfaringstall fra finanskrisen høsten 2008. Likviditetskostnaden beregnes som en konsekvens av økte marginer på innlån i rentemarkedet.

Stresstest likviditet

Sparebanken Sør utfører også egne stresstester for å vurdere hvor lenge banken kan overleve i gitte scenario. Rammene i bankens likviditetsstrategi representerer effektive begrensninger på hvor stor bankens likviditetsrisiko kan bli.

Forretningsrisiko

Definisjon

Forretningsrisiko defineres som risiko for uventa inntekts- og kostnadssvingninger i neste års drift som følge av endringer i eksterne forhold som konjunktursvingninger eller kundeferd samt reguleringer fra offentlige myndigheter, dvs. andre forhold enn kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko.

Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for forretningsmessig risiko.

Konsernets resultater blir fulgt opp gjennom månedlig rapportering til Konsernledelsen og Styret.

Strategisk risiko

Definisjon

Strategisk risiko defineres som risiko for tap på grunn av feilslåtte strategiske satsninger eller mangel på slike.

Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for strategisk risiko.

Styres gjennom prosesser i Styret og Konsernledelsen i forbindelse med implementering av nye markeder, forretningsområder mv.

Renommérisiko

Definisjon

Renommérisiko defineres som risiko for svikt i inntjening eller kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet.

Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for renommérisiko.

Renommérisiko kan være vanskelig å forutse, samtidig som det er utfordrende å etablere gode rutiner og løsninger for å redusere omfanget og konsekvensene av renommérisiko.

Først og fremst ivaretas dette gjennom forhåndsdefinerte kommunikasjonsstrategier hvis enkelthendelser oppstår, samt tydelighet, troverdighet og etterrettelighet i informasjonen som gis av banken. Høy grad av etisk standard og forretningsførsel gjennom år er også med på å skape trygghet for kunder, samarbeidspartnere og markedet.

Ofte vil det være flere sammenfallende faktorer som utløses samtidig på et ugunstig tidspunkt som kan gi renommérisiko.

Eierrisiko

Definisjon

Eierrisiko defineres som risiko for at konsernet blir påført negative resultater fra eierposter i strategisk eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital i disse selskapene.

Styring og kontroll

Det er ikke vedtatt styringsmål for eierrisiko.

Ledelse og styrer i datterselskaper blir ivaretatt ihht. Aksjelovens bestemmelser. I flere av selskapene benyttes ledere og/eller ansatte fra konsernet i styret eller i andre funksjoner.

Eventuelle lån til datterselskaper blir medtatt under kredittrisiko og konsentrasjonsrisiko.